

การศึกษา และ การรับปริญญา
ในพระพุทธศาสนา

www.dhamma4u.com

BIA ธรรมะใกล้มือ
ลำดับที่ ๖ ปี ๒๕๕๔

ธรรมชาติเล็กน้อย

เป็นหนังสือธรรมชาติขนาดพกพา ทยอยเดือน ๑๒ เล่ม ๑๒ เดือน เพื่อเจริญสติและแสวงหาปัญญาเบื้องต้น สำหรับคนไม่มีเวลาดึกษาเนื้อหาโดยละเอียดสามารถมีส่วนร่วมได้โดย.

๑. ผู้ที่อ่านแล้วคิดว่าดีมีประโยชน์ โปรดส่งมอบให้แก่อื่นต่อ เปรียบตั้งให้ท่าน.

๒. สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือธรรมชาติเล็กน้อยตามกำลัง.

๓. เลือกจัดพิมพ์หนังสือธรรมชาติเล็กน้อย เพื่อเผยแพร่ในวาระต่าง ๆ เช่น งานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเกิด งานสมรส งานเฉลิมฉลอง งานบุญ งานศพ ฯลฯ โดยสามารถเลือกเอาเฉพาะส่วนที่เป็นธรรมบรรยาย และพิมพ์บางส่วนเพิ่มเติมได้.

ร่วมเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ธรรมะเล่มน้อยได้ที่
หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
โทร ๐-๒๕๓๖-๒๕๐๐

รายชื่อหนังสือธรรมะเล่มน้อย

๑๒ เล่ม เมื่อปี ๒๕๕๒ ประกอบด้วย

๑. ปีใหม่ ต้องดีกว่าปีเก่า ๒. น้ำพริกถ้วยเดียว แก้ปัญหาได้ทั้งหมด ๓. กรรมในพระศาสนา ๔. นิพพานสำหรับทุกคน ๕. มาเป็นพุทธศาสนิกชนเถิด ๖. กาลามสูตรช่วยด้วย ! ๗. ศึกษาวิจารณ์ ๘. โลกอาจรอดได้เพราะกตัญญูทุกเวที ๙. ตับไม่เหลือ ๑๐. เสียงแห่งความไม่มีทุกข์ ๑๑. เสียงแห่งความสงบ ๑๒. อาหารใจ.

๑๒ เล่ม สำหรับปี ๒๕๕๓ ประกอบด้วย

๑. ความสุขปีใหม่...ก็สั่งให้ดีกว่าปีเก่า ๒. เข้าหมายชีวิตและสังคม ๓. อุคมคติของโพธิสัตว์ ๔. ยอดแห่งความสุข ๕. การเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ๖. วิปัสสนาระบบลัดสั้นสำหรับประชาชนทั่วไป ๗. ทำบุญ ๓ แบบ ๘. แม่คือผู้สร้างโลก ๙. บุตรที่ประเสริฐที่สุด ๑๐. ดำรงจิตไว้ได้อย่างถูกต้อง ๑๑. ทุกอย่างเป็นเช่นนั้นเอง ๑๒. ดอกสร้อยแสดธรรม ๒๔ ฉากของชีวิต.

๑๒ เล่ม สำหรับปี ๒๕๕๔ ตามลำดับเดือนประกอบด้วย

๑. ชีวิตใหม่เมื่อปีใหม่ ๒. ความรักผู้อื่น ๓. โลกบ้าหรือธรรมะบ้า ๔. การชนะโลก ๕. อริยมรรคมีองค์แปด ๖. การศึกษาและการรับปริญญาในพระพุทธศาสนา ๗. วิธีทำสมาธิเบื้องต้น ๘. สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพ ๙. อิศรภาพหรือเสรีภาพในทางธรรม ๑๐. การเมืองเรื่องศีลธรรม ๑๑. ปัญญาดีกว่าศาสตร์อาวุธ ๑๒. ผู้ทรงเปิดให้สัตว์โลกเห็นทั่วกันหมด.

BEDDHADĀṬṬA INDAPASSO ARCHIVES

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

การศึกษาและ
การรับปริญญา
ในพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ

www.dhamma4u.com

อบรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๗.

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

ถอดเทปโดย ธรรมภาณีผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

ตรวจทานโดย คุณวิลาวัลย์ สุนันทวดี

คุณสุมาลี สุโขพล

การศึกษาและการรับปริญญา ในพระพุทธศาสนา

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ นักเรียน
นักศึกษาทั้งหลาย.

ขอแสดงความยินดีในการขวน-
ขวายมาสู่สถานที่นี้เพื่อศึกษาสิ่งที่เรียกว่า
ธรรมะ เลยคิดว่าจะพูดเรื่อง การศึกษากับ
การรับปริญญากันให้ชัดเจนถี่ถ้วนสักครั้ง
หนึ่ง แยกพูดเป็น ๒ เรื่องคือเรื่องการศึกษา
และการรับปริญญาในพระพุทธศาสนา.

พูดอย่างนี้ก็แปลกสำหรับคนทั่วไป
และจะคิดไปในทางที่ว่าแกล้งพูดโยกโย้

ขอบอกว่าเป็นการพูดตรงตามเรื่องที่มีอยู่ในพระบาลี คือ มีทั้งการศึกษาและมีทั้งการรับปริญญา หมายความว่าบุคคลศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาครบถ้วนแล้ว ปฏิบัติถึงที่สุดแล้ว ก็มีการรับปริญญา ถ้าไม่เคยได้ฟังก็จะบอกให้ฟังว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า **ภิกษุทั้งหลายปริญญามีอยู่สามอย่าง สามอย่างคืออะไร สามอย่างคือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ** นี่คือปริญญา ๓ โดยเค้าเงื่อนก็พอจะมองเห็นแล้วว่า เมื่อได้ศึกษาในศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขาถึงที่สุดด้วยการปฏิบัติเพราะคำว่าสิกขา หรือศึกษาในทางธรรมะนั้นหมายถึงการปฏิบัติ ตัวการ

ปฏิบัติเป็นตัวการศึกษา เมื่อศึกษา ศิลป
สมาธิ ปัญญา ครอบถ้วนแล้วก็มีผลแห่งการ
ปฏิบัติคือความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้น
ไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ ที่เรียก
ว่าปริยญานนั่นเอง.

นี่ขอให้ทราบเค้าเงื่อนโดยย่อของ
เรื่องอย่างนี้ก่อน เห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรเอา
มาพูดสำหรับนักศึกษาครูบาอาจารย์ที่มี
การศึกษาและมีการรับปริยญาน ที่นี่ก็รู้ว่า
แม้จะมีชื่อเรียกเหมือนกัน แต่ตัวจริงนั้นไม่
ได้เหมือนกัน เรื่องการศึกษาของชาวโลก
ก็เป็นอย่างหนึ่ง การศึกษาทางธรรมะใน
พระพุทธศาสนาก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง การ
รับปริยญานผ่านกระดาษที่รับกันตามแบบ

ชาวโลกนั้นมันก็อย่างหนึ่ง การรับปริญญาทางธรรมในพระพุทธศาสนาก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แล้วเราจะได้เปรียบเทียบกับกันดู.

จะพูดถึงคำว่าการศึกษาก่อนที่ท่านทั้งหลายศึกษากันในชั้นต้นก็เรียนหนังสือเรียนอักษรศาสตร์ แล้วก็เรียนวิชาซีฟโดยเฉพาะ เฉพาะวิชา จบการศึกษาก็ได้รับปริญญา การศึกษานี้มันก็มีแต่เรื่องเรียนหนังสือแล้วก็เรียนวิชาซีฟ แล้วมันก็จบส่วนการศึกษาในทางธรรมะนั้นถือเอาคำพูดคำนี้เป็นหลัก คือคำว่า **สิกฺขา** ในภาษาบาลี หรือว่า **คิฺกษ** ในภาษาสันสกฤต หรือว่า **คิฺกษา** ในภาษาไทย ออกเสียงเพี้ยนกันบ้างแต่เป็นคำเดียวกัน เอาคำบาลีเป็น

หลักว่า **สิกขา** คำว่า **สิกขา** นี้ประกอบขึ้น
 ด้วยคำคือ **สะ** กับ **อิกขะ** สะคำหนึ่ง อิก-
 ขะคำหนึ่ง **สะ** นั้นแปลว่า เอง ๆ เองใน
 ทุกความหมาย คำว่า **อิกขะ** ๆ นี้แปลว่า
 เห็น ที่นี้รวมกันเป็น **สิกขา** สะ อิกขะ รวม
 กันเป็นสิกขะ ออกเสียงเป็นสิกขา เป็นรูป
 ศัพท์ที่เป็น อิตถิลิงค์ มันก็แปลความหมาย
 ได้หลายทาง เช่นว่า เห็นซึ่งตนเองนี้ก็ได้
 เห็นโดยตนเองนี้ก็ได้ เห็นเพื่อประโยชน์
 แก่ตนเองนี้ก็ได้ และยังได้มากกว่านี้อีก
 เอาแต่ ๓ ความหมายนี้ก็พอ เห็นซึ่งตนเอง
 ก็พิจารณาดูว่าเห็นอะไร สิ่งที่สมมติเรียก
 กันว่าตนเองนั้นแหละก็คือ อัตตภาพนี้ ซึ่งมีทั้ง
 ร่างกายมีทั้งจิตใจที่รวมเรียกกันว่าชีวิต ๆ

เห็นซึ่งตนเองก็คือเห็นตัวเอง เห็นชีวิตของ
 ตัวเอง มองดูลงไปที่ตัวเอง และก็เห็นตัวเอง
 คนไม่เคยศึกษามันก็มองเห็นยากว่ามันเป็น
 อย่างไรบ้าง มองดูตัวเองก็เห็นแต่ร่างกาย
 รู้สึกจิตใจได้บ้างว่ามันคิดนึกอะไรได้ แต่
 แล้วไม่ได้เห็นส่วนที่ลึกกว่านั้นคือการ
 ประจุแต่งต่าง ๆ นานาในร่างกายนี้.

เห็นซึ่งตนเองนี้เมื่อจาระไนกัน
 โดยละเอียดแล้วก็จะมีว่า เห็นว่าตัวเอง
 ประกอบอยู่ด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
 ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาน รวม
 เป็น ๖ อย่าง ๖ ประการด้วยกัน คือ ๖ ธาตุ
 ที่นี้ถ้าว่าเห็นจริงยิ่งขึ้นไปอีก ก็เห็นว่าไอ้
 ที่มันเป็นรูปธรรมคือ ดิน น้ำ ลม ไฟนั้น

ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหนัง ร่างกาย เป็น
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก่อนลูกตาพร้อม
 ทั้งประสาทตานี้มันก็เป็นวัตถุประกอบขึ้น
 ด้วยธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ นี่คือการปรุงแต่ง
 อย่างหนึ่ง หูประกอบด้วยประสาทหูนี้มัน
 ก็เป็นส่วนของดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกัน
 ขึ้นเป็นระบบหู จมูกก็เหมือนกันพร้อมทั้ง
 ประสาทอาศัยดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกัน
 เป็นระบบจมูก ลิ้นก็อาศัยดิน น้ำ ลม ไฟ
 ประกอบกันเป็นระบบลิ้น กาย ผิวน้ำ
 ทั่วไปทั้งกายก็อาศัยดิน น้ำ ลม ไฟ
 ประกอบกันขึ้นเป็นกาย เป็นร่างกาย เป็น
 ผิวน้ำ เป็นทั่วไปทั้งกาย นี่คือการปรุง
 แต่งในอัตตภาพนี้.

ที่นี้ ส่วนจิตหรือใจนี้ประกอบอยู่
 ด้วยวิญญาณธาตุ วิญญาณธาตุ เป็น
 ระบบที่รู้สึกได้ในทางฝ่ายจิตใจหรือฝ่าย
 นามธรรมนี้เป็นระบบพิเศษ ใจ ๕ อย่าง
 ข้างต้นคือตา หู จมูก ลิ้น กายนั้นเป็นฝ่าย
 กายหรือฝ่ายวัตถุ ส่วนจิตหรือใจหรือมโน
 นี้เป็นฝ่ายนามธรรมประกอบกันเข้าเป็น
 อัตตภาพนี้ ส่วนอากาศธาตุหรือที่ว่างนั้นจะ
 หมายถึงว่ามันมีที่ว่างอยู่เป็นส่วนสำคัญ
 ส่วนหนึ่งด้วย แล้วสิ่งต่าง ๆ ก็อาศัยอยู่
 ในที่ว่างนั่นเอง มีที่ว่างไว้ร่างกายนี้จึงอยู่
 ได้ ถ้ามันไม่มีที่ว่างร่างกายนี้มันจะอยู่ได้
 กับอะไร ร่างกายทั้งหมดก็ตั้งอาศัยอยู่บน
 ธาตุว่างหรือความว่าง ที่ว่าง แม้จิตมันก็

อาศัยอยู่บนธาตุว่างอันละเอียดและก็มีอยู่เป็นระบบจิต นี่แปลว่าธาตุที่รวมกันเป็นกายและเป็นใจนั้น ตั้งอาศัยอยู่บนธาตุว่าง เข้าใจคำว่าว่างนี้ให้ดี ๆ ทั่วไปทั้งสากลจักรวาลนะมันมีที่ว่าง มีส่วนที่เป็นความว่าง แล้วก็ไอ้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของใด ๆ นั้นนะอาศัยอยู่ในที่ว่างอันนั้น และถือว่าไอ้ความว่างนั้นแหละเป็นเครื่องรองรับรองรับทั้งหมด สิ่งต่าง ๆ ตั้งอยู่บนความว่างบนธาตุว่าง ไอ้ความว่างเป็นที่รองรับสิ่งทั้งปวง นี่จะเห็นว่ามันประกอบกันอยู่ มีลักษณะอาศัยซึ่งกันและกันอยู่อย่างนี้.

ที่นี้เรามองซึ่งตนเองมองตัวเองมองซึ่งตนเองคืออัตตภาพนี้ ชีวิตนี้ คือร่างกาย

ที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ และก็ยังมีชีวิต ยังเป็น ๆ อยู่นี้ ก็มองดูที่อัตรภาพนี้ ก็จะมองเห็นอย่างทีกล่าวมาแล้วว่า ประกอบอยู่ด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาน ประกอบกันอยู่อย่างเหมาะสมจนทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้.

ส่วนกายนั้นเป็น ๕ ระบบคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สำหรับจะรู้อารมณ์ที่มากระทบ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ระบบจิต ระบบใจ ระบบมโนนี้สำหรับจะรู้สึกในความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นทางจิต.

ที่ว่าเห็นซึ่งตนเอง เห็นซึ่งตนเอง ขอให้ทุกคนมองซึ่งตนเอง แล้วก็เห็นซึ่งตนเองว่าประกอบกันอยู่อย่างนี้ มีการปรุงแต่งอยู่

ในลักษณะอย่างนี้ ด้วยเหตุด้วยปัจจัยทุกอย่างทุกประการที่ทำให้มีลักษณะเป็นของเป็น มีชีวิต และมีได้ตาย แล้วมันยังสามารถที่จะรับอารมณ์.

ทุกอย่างที่จะมีให้ในโลกนี้ ได้แก่ รูปซึ่งจะรู้สึกได้ด้วยตา เสียงซึ่งจะรู้สึกได้ด้วยหู กลิ่นซึ่งจะรู้สึกได้ด้วยจมูก รสซึ่งจะรู้จักได้ด้วยลิ้น และโผฏฐัพพะที่จะกระทบผิวหนังอันจะรู้สึกได้ด้วยระบบประสาทของผิวหนังทั่วไปทั้งกาย.

นี่มองดูในส่วนที่เป็นรูปธาตุหรือฝ่ายกายอย่างนี้ และก็มองฝ่ายที่เป็นจิตเป็นวิญญาณ หรือเป็นนาม ก็เห็นว่ามีจิตแล้วแต่จะเรียกนะ ใจเป็นวิญญาณธาตุ ๆ

มียู่ เมื่อทำหน้าที่ คตินี้ก็เรียกว่าจิต เมื่อทำหน้าที่รู้สึกก็เรียกว่า **มโน** ส่วนคำว่าใจ นั้นเป็นภาษาไทย เล็งถึงมโน ดูซึ่งตนเอง เห็นซึ่งตนเองว่าประกอบกันอยู่ด้วยส่วน ประกอบเหล่านี้ ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของ ธรรมชาติที่จะพึงมี จนกล่าวได้ว่ามันเป็น สิ่งที่มีชีวิต เป็นตัวชีวิตดำรงอยู่ นี้เรียกว่า เห็นซึ่งตนเอง ดูที่ตนเองแล้วเห็นซึ่งตนเอง โดยลักษณะง่าย ๆ เบื้องต้น.

ที่นี้ก็ดูต่อไปให้ละเอียดให้ลึกซึ่ง ลงไป ว่ามันยังมีกลไกซับซ้อนกันอยู่หลาย ชั้น พุดเรื่องตาก่อน ตาเป็นอวัยวะมีระบบ ประสาทสำหรับเห็นได้ แล้วข้างนอกก็มีรูป มีรูปต่าง ๆ พอเข้ามากระทบตา คือว่าไอ้

รูปกับตานะถึงกันเข้า ก็เกิดวิญญาณทางตา คือ วิญญาณธาตุทำหน้าที่ของวิญญาณทางตาเรียกว่าวิญญาณทางตา หรือ**จักขุ-วิญญาณ**.

นี่เป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง ตาเห็นรูปเกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นแจ้งในทางตานี้ชั้นตอนหนึ่ง เมื่อวิญญาณธาตุทำหน้าที่เป็นวิญญาณทางตา เห็นรูปอยู่อย่างนี้ก็เรียกว่าผัสสะ ผัสสะแปลว่ากระทบ ก็คือ**วิญญาณธาตุ**.

วิญญาณทางตากระทบกันเข้ากับรูป รู้สึกอยู่หรือเห็นอยู่เรียกว่า**ผัสสะ** และก็เป็นผัสสะทางตา นี้ก็ต้องดูให้เห็น จึงเป็นส่วนของตนเอง เมื่อมีผัสสะอย่างนี้แล้ว ก็

เกิดความรู้สึกออกมาเป็นเวทนา เช่นว่า รูปนั้นสวยถูกใจก็เกิดความรู้สึกพอใจ ถ้า รูปนั้นไม่สวยไม่เป็นที่ตั้งแห่งความพอใจมัน ก็ไม่พอใจ หรือว่าถ้า ไม่มีความหมายใน ๒ อย่างนั้น มันเฉย ๆ มันก็เป็นกลาง ๆ อยู่ก็ เรียกว่ามิใช่พอใจ หรือมิใช่ไม่พอใจ ก็เรียกว่า**อทุกขมสุข** ถ้าพอใจก็เรียกว่า**สุขเวทนา** ถ้าไม่พอใจก็เรียกว่า**ทุกขเวทนา** ถ้าว่าไม่เป็นทั้ง ๒ อย่างก็เรียกว่า**อทุกขมสุขเวทนา** เวทนาจะเกิดขึ้นทุกคราวที่มีการสัมผัส.

นี่ก็คือตัวเรา คือเรื่องในตัวเรา คือ ลักษณะการปรุงแต่ง ปรุงแต่งอยู่ในตัวเรา นี่เรียกว่า ตอนนี้เรียกว่าเวทนา คือ ความรู้สึกที่เป็นเวทนา เกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว

มันก็มีความรู้สึกต่อไปคือ**สำคัญมันหมาย**
สำคัญมันหมายว่าเป็นเวทนาเช่นไรมีอะไร
 เป็นอย่างไร เป็นสุขก็เรียกว่า **สุขสัญญา**
สำคัญมันหมายว่าสุข, เป็นทุกข์ก็เรียกว่า
ทุกข์สัญญา **สำคัญมันหมายว่าเป็นทุกข์**,
อทุกขมสุขสัญญา **สำคัญมันหมายว่าไม่**
 เป็นสุขไม่เป็นทุกข์ มีความรู้สึกว่าเป็น
 สัญญาอย่างไร เพราะมันเคยเกิดขึ้นและ
 รู้สึก เกิดขึ้นและรู้สึกมาตั้งแต่อ่อนแต่อก
 มันจึงจำได้ว่าอย่างนี้คือ**สุขสัญญา** อย่าง
 นี้**ทุกข์สัญญา** รวมความว่า**ความจำได้ว่า**
 มันเป็นอะไรและมันหมายลงไปว่ามันเป็น
 อะไร นี้ก็เรียกว่า **สัญญา** สัญญาเป็นสิ่งที่
 อยู่ในอตตภาพนี้ในร่างกายในชีวิตนี้.

ทีนี้เมื่อสัญญาถึงที่สุดแล้ว ก็ปรุง
 ความคิดนึกขึ้นมาจะทำอะไรกับสิ่งเหล่า
 นั้น นี่เป็นความคิดนึกนี้เรียกว่า **สังขาร**
 ถ้ามีความมั่นหมายว่าสวย ความคิดนึกก็
 ปรุงขึ้นมาเป็นความคิดว่าจะเอา ถ้าไม่สวย
 ก็ปรุงความคิดนึกขึ้นมาว่าจะไม่เอาหรือ
 จะทำลายเสีย ถ้ามันไม่เป็นทั้ง ๒ อย่าง
 คือมิใช่สวยหรือมิใช่ไม่สวย มันก็ยังสงสัย
 ข้องใจอยู่นั่นเอง นี่เรียกว่าเป็นสังขาร.

ทีนี้สิ่งที่เรียกว่าสังขารนี้มีหลาย
 ขั้นตอน มีความอยากจะได้ที่มันสวยงามน่ารัก
 น่าพอใจ มีความอยากที่จะทำลายเสียซึ่ง
 ส่วนที่ไม่น่ารักไม่น่าพอใจ นี่ความอยากมัน
 ก็ได้เกิดขึ้น **ความอยากนี้ก็เรียกว่าเป็น**

สังขารเหมือนกัน ครั้นความอยากเป็นไป
 ถึงที่สุดแล้วมันก็ปรุงต่อไปอีก ปรุงให้เกิด
 ความรู้สึกสำคัญมันหมายความว่า มีตัวเรามีตัว
 กูซึ่งเป็นผู้อยาก และก็อยากจะทำมาเป็น
 ของกู เรียกว่า**ปรุงถึงที่สุดจนเป็นอุปาทาน**
 เป็นอุปาทาน รวมอยู่ในคำว่าสังขารทั้งนั้น
 เพราะว่าถ้าแจกเป็น ๕ คือ รูป เวทนา
 สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็มีเพียง ๕
 แต่ถ้าจะแจกไปให้มันมากเป็นแบบ**ปฏิจ-
 สมุพบาท** มันก็แจกไปได้ถึง ๑๑ อย่าง ๑๒
 อย่างเรื่องนั้นไม่เป็นไรหรอกเอาแต่เพียง
 ว่ามันปรุงอย่างไร รู้สึกอย่างไร นับตั้งแต่
 ตาเห็นรูป มันก็ปรุงจักขุวิญญาณเกิดขึ้น
 จักขุวิญญาณทำหน้าที่อยู่ สิ่งที่เราเรียกว่า

ผัสสะก็เกิดขึ้น ผัสสะเกิดขึ้นแล้วก็ปรุงให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าเวทนา เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เวทนาเกิดขึ้นแล้วก็ปรุงให้เกิดความรู้สึกเป็นสัญญาสำคัญมันหมายความว่าอย่างไรว่าสุขสัญญา ว่าทุกข์สัญญา แล้วแต่มันจะรู้สึกคิดนึก เป็นสัญญาอย่างนี้แล้วมันก็ปรุงต่อไปเป็นสังขารคือความคิดนานาประการ โดยสมควรแก่สัญญานั้น จนคิดว่าจะได้เกิดความอยากขึ้นมาว่าจะได้ ใ้ความอยากนี้เป็นตัณหา มีตัณหาถึงที่สุดอย่างนี้แล้วก็ปรุงใ้ความรู้สึกว่าตัวกูเป็นผู้อยาก ซึ่งเรียกว่าอุปาทาน มันก็มีความรู้สึกว่าตัวกูหรือของกูตามสมควรแก่กรณี เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นตัวตนเช่นนี้ ด้วยความ

โง่เขลา อะไร ๆ ก็เอาเข้ามาเป็นตัวตน
 มันก็เป็นของหนัก หนักแก่จิตใจนั่นเอง
 เหมือนกับที่เราจับเอาอะไรขึ้นมา หิ้วไว้
 ถือไว้ ชูไว้ มันก็เป็นของหนัก อาการที่เป็น
 ของหนักนั้นนะเรียกว่าเป็นความทุกข์
 อย่างนี้มีอยู่ในตนเองในตัวเองก็มองดูให้
 เห็นซึ่งตนเอง เห็นซึ่งตนเอง ดูซึ่งตนเอง
 เห็นซึ่งตนเองนี้เรียกสิกขา ศีกษา ๆ ศีกษา
 ตนเอง เห็นอะไร ๆ ที่มีอยู่ในตนเอง นี้เรื่อง
 ตาอย่างที่ว่ามาแล้ว.

เรื่องหูก็เหมือนกันอีก เมื่อเสียง
 มาถึงกันเข้ากับหูก็เกิดการได้ยินทางหู
 เรียกว่าวิญญานทางหู วิญญานทางหู
 รู้สึกต่อเสียงนั้นอยู่ด้วยหู ด้วยระบบหูก็

เรียกว่าผัสสะทางหู ผัสสะก็ให้เกิดเวทนา คือสุขหรือทุกข์ เกิดเวทนาแล้วก็ให้เกิด สัญญาสำคัญมั่นหมายว่าเป็นอะไร แล้วก็ เกิดสังขารความคิดว่าเราจะเอา เราอยาก จะได้ อยากจะได้ที่น่าพอใจ อยากที่จะ ทำลายที่มันไม่น่าพอใจ เมื่อความอยากนี้ เป็นไปถึงที่สุดแล้วก็ปรุงเป็นความรู้สึกว่า มีตัวตน มีตัวกูผู้อยาก อย่างนี้เหมือนกับ เรื่องตากับรูป เรื่องหูกับเสียงก็เหมือนกัน เรื่องจมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสิ่งที่มา กระแทบกายก็เหมือนกันมีหลักเกณฑ์อัน เดียวกัน.

นี่เรียกว่าที่เป็นของหยาบ เป็นทาง รูปธรรมทางกายนี้มีอยู่ ๕ ชุดด้วยกัน แล้ว

ก็อยู่ในตนเองในส่วนจิตลึก ๆ เข้าไปเพราะว่า มันได้อารมณ์ เช่นมีสัญญาหรือมีเวทนา เป็นต้น.

มโนหรือใจนี้สัมผัสในเวทนา แล้วก็รู้สึกเป็นเวทนาอันใหม่ขึ้นมาอีก แล้วก็เกิดสัญญา เกิดสังขารอย่างเดียวกันอีกมากมายถึงขนาดนี้นะ.

ที่เรียกว่าศึกษา ศึกษาอยู่แต่ในเรื่องของตน ในภายในของตนนั่นนะ คุณศึกษากันอย่างใด มันต่างกันลิบเลย ว่าศึกษาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย เรียนอักษรศาสตร์ เรียนวิทยาศาสตร์ เรียนวิชาชีพ มันคนละแบบ แต่เรียกว่าศึกษาเหมือนกัน นี่เป็นการศึกษาซึ่งตนเองคือ

ดูเข้าไปที่ตนเอง แล้วก็เห็นด้วยตนเอง
 ตนเองต้องศึกษาเอง นี่จึงเรียกว่าเห็นด้วย
 ตนเองและการเห็นนี้ก็เป็ประโยชน์หรือ
 เป็นโทษ แล้วแต่มันจะเกิดก็แก่ตนเอง คำ
 ว่าศึกษาหรือสิกขานี้จึงมีความหมายได้
 รอบครบถ้วนอย่างนี้ว่า ดูที่ตนเอง เห็นซึ่ง
 ตนเอง แล้วก็การเห็นนี้เห็นด้วยตนเอง คน
 อื่นมาดูแทนไม่ได้ แล้วสิ่งเหล่านี้ที่ทําไป
 แล้วมันมีผลแก่ตนเอง คำว่า **สิกขา** สิกขา
 มีความหมายอย่างนี้.

ที่นี้เมื่อได้มองเห็นว่า **เกิดกิเลส**
เกิดความอยาก **เกิดความยึดถือว่าตัวตน**
ขึ้นมาแล้วมันเป็นความทุกข์ ก็ศึกษาถึง
อาการที่เป็นทุกข์ ศึกษาถึงลักษณะที่เป็น

ความทุกข์จนพบรายละเอียดอีกมากมาย โดยย่อก็เช่นว่าเห็นได้ว่าพอมีความรู้สึกที่เป็นความอยากคือที่เรียกว่าตัณหาเกิดขึ้น แล้วมันก็มีอุปาทานจับฉวยเอาสิ่งต่าง ๆ มาเป็นของตนเป็นของหนักและเป็นทุกข์ เรียกว่าตัณหาให้เกิดอุปาทานให้เกิดทุกข์ จะเรียกรวบทีเดียวว่าตัณหาให้เกิดทุกข์ ก็ได้เหมือนกัน แล้วแต่จะพิจารณากัน อย่างหยาบ ๆ หรืออย่างละเอียด.

เพราะมีตัณหาจึงมีทุกข์โดยผ่าน
ทางอุปาทาน พอมีตัวตน มีตัวตนรู้สึก เป็นตัวตนแล้วอะไร ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตนก็กลายเป็นเรื่องเกี่ยวกับตน ยึดถือเอามาเป็นของตน เช่นมีความรู้สึกว่าได้

อะไรไปเสียอะไรไป มีความรู้สึกต่อเนื้อ
กันไปถึงว่า เป็นผู้แพ้ เป็นผู้ชนะ เป็นผู้ได้
เป็นผู้เสีย หรือแม้ที่สุดแต่ว่าอาการที่เป็น
ตามธรรมชาติเนื่องอยู่ด้วยอัตตภาพนี้ เช่น
ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้น ก็
หลงเอามาว่าเป็นของตน ความเกิดเป็น
ของตน ก็มีปัญหายุ่งยากลำบากเกี่ยวกับ
ความเกิด ความแก่เอามาเป็นของตนก็เกิด
ปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความแก่ ความเจ็บ
เอามาเป็นของตนก็เกิดปัญหายุ่งยากอัน
เกี่ยวกับความเจ็บ ความตายซึ่งเป็นของ
ธรรมชาติตามธรรมดา ก็เอามาเป็นความ
ตายของตน คือของจิตที่มันโง่เพราะว่า
ตน ในที่นี้คือของจิตที่มันโง่ไปเองว่าเป็น

ตัวตน ความตายก็เป็นของตน.

เดือดร้อนอยู่มากมายหลายชั้นตอน ที่เกี่ยวกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย มันมีอยู่ในอัฐตภาพนี้ในชีวิตนี้ นี้เราศึกษา ศึกษาตรงลงไปใช้อัฐตภาพนี้ ร่างกายนี้ซึ่งยาวเพียงสักวาหนึ่งนี้ มันก็มีอะไรอยู่มากมายอย่างนี้ ก็ศึกษาให้รู้จักให้ทั่วถึง โดยเฉพาะที่มันเกี่ยวกับเรื่องความทุกข์ที่มันให้เกิดรู้สึกว่าเป็นทุกข์ ก็ต้องศึกษากันอย่างละเอียด.

ที่นี้ก็ทบทวนโดยย่ออีกทีว่า ในกรณีของตาเป็นตัวอย่าง ตาเห็นรูป แล้วก็เกิดจักขุวิญญาณ คือวิญญาณทางตา วิญญาณทางตาทำหน้าที่อยู่เรียกว่าผัสสะ

ทางตา ผัสสะแล้วก็ให้เกิดความรู้สึกที่เป็น
เวทนาคือรู้สึกพอใจไม่พอใจ เป็นสุขหรือ
เป็นทุกข์ แล้วเวทนานี้ก็ให้เกิดความอยาก
ความต้องการนั้นๆคือกิเลส.

เมื่อเวทนานั้นน่ารักน่าพอใจก็
เกิดความอยากจะได้นั้นๆคือความโลภ
หรือว่าราคะ ความกำหนัดพอใจนี้เป็น
กิเลส นี่ถ้าว่ามันไม่ตรงกับความพอใจ
คือมันไม่พอใจ มันก็เกิดกิเลสคือโทสะ
โกรธ ประทุษร้าย เรียกว่าโทสะบ้าง เรียก
ว่าโกรธบ้าง ถ้ามันไม่ชัดเจนไปว่าน่าพอใจ
หรือไม่น่าพอใจมันก็เกิดความสงสัยความ
มัวเมา พัวพัน สงสัย ว่าจะเป็นตัวตนที่
จะเป็นอะไร จะเป็นอย่างไรอยู่ นี้เรียกว่า

กิเลสคือโมหะ โลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ
มันเกิดขึ้นได้ในใจอย่างนี้ ศึกษาให้ละเอียด
ชัดเจนว่ามันเกิดอย่างไร โลภะหรือราคะ
เกิดอย่างไร โทสะหรือโกรธเกิดอย่างไร
โมหะเกิดอย่างไร นี่มันเกิดกิเลส เกิดกิเลส
อย่างนี้แล้ว ก็เป็นความทุกข์แหละ.

ที่นี้มันยังมีอะไรละเอียดลึกซึ้งมาก
ไปกว่านั้นอีก คือว่าเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง เรื่อง
เป็นทุกข์ก็เป็นไปเถอะ แต่ว่าเกิดกิเลส
ขึ้นมาครั้งหนึ่งนั้นนะ มันสะสมไว้ความ
เคยชินที่จะเกิดกิเลสเช่นเดียวกันนั้นแหละ
ไว้ ครั้งหนึ่งหรือหน่วยหนึ่งด้วย นี่เขาเรียก
ว่าอนุสัย กิเลสเกิดขึ้นอย่างไรแล้วมัน
ก็สร้างอนุสัย คือความเคยชินที่จะเกิด

อย่างนั้นเอาไว้ในสันดาน เกิดความโลภ
 ครั้งหนึ่ง มันก็สะสมความเคยชินที่จะโลภ
 ต่อไปข้างหน้าเอาไว้หน่วยหนึ่ง ส่วนนี้เรียก
 ว่าอนุสัย ถ้าเกี่ยวกับความโลภเรียกว่า
ราคานุสัย ถ้าเกี่ยวกับความโกรธเรียกว่า
ปฏิกขานุสัย ถ้าเกี่ยวกับความโง่ ความหลง
 ก็เรียกว่า **อวิชชานุสัย** นี้ลึกลับซับซ้อน
 อย่างยิ่งในชีวิตในอัตตภาพในสังขารใน
 ร่างกายนี้ ซึ่งมีทั้งกายและใจ มีเรื่องลึกลับ
 ซับซ้อนอย่างนี้ อนุสัยคือความเคยชินที่
 จะเกิดกิเลสเช่นนั้นอีก นี้พอเกิดกิเลสครั้ง
 ที่ ๒ ก็เพิ่มอนุสัยเอาไว้อีกทีหนึ่ง ครั้งที่ ๓ ที่
 ๔ ที่ ๕ ก็เพิ่มอนุสัยไว้ทุกทีที่เกิดกิเลส เพิ่ม
 ความเคยชินที่จะเกิดกิเลสไว้มากเข้า ๆ ใ้

ความกดดันที่จะดันออกมันก็มีมาก มันก็มีมาก ส่วนนี้เรียกว่าอัสวะ อัสวะที่จะไหลออกมาเป็นกิเลสตามชนิดของมัน เช่น มีความโลภแล้วก็มีอนุสัยแห่งความโลภ เรียกว่า ราคะอนุสัย อนุสัยนี้มีมากเข้า ๆ ใ้ความที่จะดันออกมันก็มีมากเพราะฉะนั้นมันจึงง่าย ง่ายนิดเดียวที่จะเกิดความโลภ เราจึงเกิดความโลภได้ง่ายที่สุด เกิดความโกรธได้ง่ายที่สุด เกิดความโง่ความหลงได้ง่ายที่สุด เพราะว่าเก็บกักอนุสัยไว้ในสันดานมากนั่นเอง.

ที่นี้ความลับยังมีต่อไปอีกที่จะต้องมองให้เห็นว่า ถ้าว่าเราบังคับกิเลสได้ กิเลสมันจะเกิดแล้วบังคับไม่ให้มันเกิด

เช่นว่าความโลภมันจะเกิดมันควรจะเกิด ความโลภแล้วบังคับไว้ได้ ไม่เกิดความโลภที่หนึ่ง มันก็ลดอนุสัยที่สะสมไว้แต่ก่อน อนุสัยที่จะโลภที่สะสมไว้มาก ๆ มันจะลดลงไปหนึ่ง ลดลงไปหนึ่ง ลดลงไปหนึ่ง ทุกคราวที่บังคับก็เลสได้.

นี่เรื่องความโกรธก็เหมือนกัน เมื่อมันจะโกรธมันควรจะโกรธอย่างยิ่งแล้วก็บังคับไว้ได้ ไม่ให้มันโกรธ มันก็ลดความเคยชินที่จะโกรธเสียหน่วยหนึ่ง ลดอนุสัยสำหรับจะโกรธเอาซะหน่วยหนึ่ง โง่ก็เหมือนกัน ไม่โง่เสียที่หนึ่งก็ลดอนุสัยแห่งความโง่ไว้เสียหน่วยหนึ่ง มันก็มีอนุสัยน้อยลง ๆ ถ้าทำได้อย่างนี้ ใจความเคยชินที่จะ

โลก จะโกรธ จะหลงในสันดานมันก็ลด
ลง ๆ ๆ แล้วมันก็ไม่มีที่จะไหลออกมา ถ้า
เผชิญกระทำไปจนถึงที่สุดมันหมด หมด
อนุสัยแล้วก็หมดอาสวะที่จะไหลออกมา
มันก็ไม่มีกิเลสอะไรที่จะออกมาอีก ก็เป็น
บุคคลพิเศษเรียกว่าผู้หลุดพ้น เป็นพระ
อรหันต์ไม่มีอนุสัยที่จะเกิดกิเลส ไม่มีอา-
สวะที่เป็นกิเลสที่จะไหลออกมา มันก็สิ้น
กิเลส สิ้นอาสวะ สิ้นความเคยชินที่จะเกิด
กิเลส นี่เรื่องมากมายอย่างนี้ สำหรับจะ
ต้องดูให้เห็น ที่เรียกว่าศึกษา ๆ หรือสิกขา
จะต้องดูให้เห็นซึ่งตัวเองอย่างนี้เป็นเรื่อง
ของกิเลส.

ที่นี้ในเรื่องที่จะต้องศึกษาเพื่อ

ตนเองนั่นก็คือว่า การที่จะควบคุมไม่ให้ โกรธ ไม่ให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้ ก็มีการศึกษาอีกส่วนหนึ่งซึ่ง จะต้องปฏิบัติ คือปฏิบัติศีลให้ได้ ให้เป็น นิสัย ปฏิบัติศีลให้ได้เป็นศีลสิกขา มันก็ ทำให้โกรธ มันก็ทำให้เกิดกิเลสได้ยากเข้า ศึกษาเรื่องสมาธิ บังคับจิตไว้ได้ตามที่ ต้องการ มันก็จะเกิดกิเลสได้ยากเข้า เช่น มันเกิดเวทนาแล้วมันก็จะเกิดกิเลส ถ้ารู้ เท่าทันบังคับจิตได้มันก็ไม่เกิด นี่เรียกว่าจิตตสิกขา.

ที่นี้ก็มีปัญญาที่จะรู้รอบคอบทั่วถึง ควบคุมมันไว้ให้ได้ มันก็เกิดไม่ได้ยิ่งขึ้น มัน ก็เกิดไม่ได้ยิ่งขึ้น ศีลสิกขาก็ดี จิตตสิกขาก็

ดี ปัญญาสิกขาที่ดีก็ล้วนแต่ที่จะป้องกัน
 ไม่ให้เกิดกิเลส แม้การเกิดครั้งแรกหรือ
 แม้การที่มันจะเพิ่มอนุสัยมันก็ไม่มี การ
 ศึกษาในทางธรรมมันเป็นอย่างนี้ ศึกษา
 ให้รู้จักธรรมชาติทุกอย่างทุกประการที่ตั้ง
 อาศัยปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในอัตต-
 ภาพหรือชีวิตนี้.

ที่นี้มาศึกษาได้อย่างทั่วถึงอย่างนี้
 มันควบคุมได้ ควบคุมไม่ให้เกิดกิเลสแล้วก็
 ลดอนุสัย อาสวะก็สิ้นไปก็ไม่มี พอมาถึงชั้น
 นี้ ถ้ามาถึงชั้นที่ว่ารู้เท่าทันควบคุมได้ ไม่
 อาจจะมีเกิดกิเลสได้จนอนุสัยสิ้นไป อาสวะ
 ก็ไม่มี นี่คือรับปริญญา นี่เป็นตอนที่รับ
 ปริญญา ปริญญาว่า *รศกขโย* ความสิ้น

ไปแห่งราคะ **โทสัถขโย** ปฏิญาณว่า ความ
สิ้นไปแห่งโทสะ **โมหัถขโย** ปฏิญาณว่า
ความสิ้นไปแห่งโมหะ **คำว่าปฏิญาณนี้คือ**
ความรู้แจ้งประจักษ์แก่ใจภายในใจว่ามัน
เป็นอย่างนี้ ว่าไอ้ความสิ้นแห่งราคะเป็น
อย่างนี้ ๆ ความสิ้นแห่งโทสะเป็นอย่างนี้ ๆ
ความสิ้นแห่งโมหะเป็นอย่างนี้ ๆ รู้จักด้วย
ใจอย่างซื่อตรงแท้จริง ที่นี้เราไม่รู้นี่เพียง
แต่ฟังเขาว่าหรืออ่านหนังสือมีแต่เรื่องไม่
รู้สึกด้วยใจจริง อย่างนั้นมันไม่ใช่ปฏิญาณ
ปฏิญาณต้องเห็นด้วยใจจริง รู้สึกด้วยใจจริง
ว่าเป็นความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ
อย่างไรนี่คือรับปฏิญาณ พวกเราที่เรียน
หนังสือเรียนวิชา รับปฏิญาณแผ่นกระดาษ

แล้วก็ทำพิธีกันใหญ่โตขนเอาพ่อแม่ไปร่วม
ดูด้วย ว่าเป็นสิ่งวิเศษประเสริฐสูงสุดนั้น
ก็เป็นปริญญาของชาวบ้าน แต่ปริญญา
ของพระพุทธเจ้านั้นกระทำจนรู้สึกด้วย
ตนเองว่ารากะไม่มี โทสะไม่มี โมหะไม่มี
ถ้าถึงขนาดนี้ก็เรียกว่าเป็นพระอรหันต์
แต่พระอรหันต์ ไม่ต้องการให้เอาปริญญา
กระดาศมาเขียนว่าเป็นพระอรหันต์ ไม่
ต้องการนะ ไม่ต้องการรับแผ่นกระดาศ
ที่ลงชื่อให้ว่าเป็นพระอรหันต์ แต่รู้สึกอยู่
ด้วยตนเองว่ารากะไม่มี โทสะไม่มี โมหะ
ไม่มี ทีนี้ถ้าไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าสิ้น หมด
สิ้น ลิ่นเชิง มันเพียงแต่ลิ่นไปบางส่วนก็
เรียกโดยชื่อที่ลดหลั่นกันลงมา เช่นเป็น

อนาคามี เป็นสภิกษาคามี เป็นโสดาบัน
โสดาบันแปลว่าผู้ถึงกระแส ถึงกระแส
แห่งปริญญาแต่ยังไม่ได้รับปริญญาเต็มที่
แต่ถึงกระแสแห่งปริญญาแห่งการรอบรู้
โสดาบัน นี้ละกิเลสละอนุสัยได้ตามสมควร
แต่ไม่หมดสิ้น ชั้นแรกเรียนปริญญาแล้วก็
ละได้มากขึ้นไปกว่านั้นอีกเรียกว่าสภิกษา
คามี แล้วละได้มากขึ้นไปกว่านั้นอีกเรียก
อนาคามี แล้วละสุดท้ายก็เรียกว่าพระ
อรหันต์ รายละเอียดอยู่ในหนังสือหน้
หาที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ไปหาอ่านดูได้ แล้วมัน
ก็มากจนจะเอามาพูดคราวเดียวให้หมดนี้
มันพูดไม่ไหว แต่ขอให้อู้เป็นหลัก เป็นหลัก
เป็นเกณฑ์ไว้ว่าเรานี้เกิดมาจากท้องบิดา

มารดาแล้วก็มีร่างกายมีชีวิตออกมา เป็น
ทารกออกมาแล้วยังไม่มีปัญหา เพราะจิตยัง
รู้สึกคิดนึกอะไรไม่ได้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจก็ยังไม่ทำงาน แต่พอออกมาจากท้อง
แม่เป็นเวลาอันสมควรแล้วจะเกิดความ
รู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทาง
กาย หรือทางใจเองได้นี่มันจะเริ่มปัญหา
เริ่มต้นของปัญหา เด็กทารกซึ่งไม่เคยมี
ปัญหา อยู่ในท้องไม่มีปัญหา คลอดมาวัน
แรกก็ยังไม่มีความรู้แต่พอมันเจริญ ๆ ๆ ขึ้น
ระบบประสาทเจริญขึ้น ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจมีระบบประสาทที่เจริญขึ้น ที่มันจะ
ได้เห็นรูปทางตา ได้ฟังเสียงทางหู ได้กลิ่น
ทางจมูก ได้รสทางลิ้น ได้สัมผัสผิวหนังทาง

ผิวหนัง รู้สึกคิดนึกเรื่องในทางจิตใจด้วยใจ
นี่ทีนี้จะมีปัญหาแหละก็ปัญหาอย่างที่ว่า
เป็นครั้งแรกที่ว่าเด็กทารกนี้เขาได้รับความ
รู้สึกที่อร่อย เช่นจะต้องนึกถึงว่ากินนมแม่
ก่อน กินนมแม่รู้สึกอร่อยแล้วก็รู้สึกเรื่อง
ไม่อร่อย รู้สึกว่าได้มากพอตามที่ต้องการ
ได้ไม่มากพอตามที่ต้องการอย่างนี้เป็นต้น
มันก็เกิดความรู้สึกชนิดที่เป็นเวทนา เป็น
พอใจหรือไม่พอใจ เมื่อไม่ได้อย่างใจมัน
ก็โกรธมันก็ร้องจ้า ถ้าได้อย่างใจมันก็
สงบดูปกติ เด็กเติบโตขึ้นมาเรื่อย ๆ ๆ ๆ
จนสมบูรณ์ทางอายตนะ มีความสมบูรณ์
ทางอายตนะคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจทำ
หน้าที่ได้เต็มที่ ได้เต็มที่ เรื่องที่จะรักมัน

ก็มีถึงที่สุด เรื่องที่จะโกรธมันก็มีถึงที่สุด เรื่องที่จะรู้สึกอะไร ๆ มันก็มีถึงที่สุด นี่ในตัวคนนะ ในตัวเราในตัวคนเรามันมีการเกิดขึ้นอย่างนี้ มีการปรุง ๆ ปรุงแต่ง ๆ ปรับปรุง ปรุงแต่งกันอย่างนี้จนกระทั่งมาเป็นตัวเราในบัดนี้ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่ไวต่อความรู้สึกคิดนึกปรุงแต่งเป็นกิเลสได้เหมือนกับสายฟ้าแลบ ก็ควรจะรู้เรื่องนี้ด้วยการศึกษา ศึกษาด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา.

ศึกษาทางศีลนี้โดยสรุปความแล้ว ก็คือให้มีความเป็นอยู่ที่ถูกต้องสำหรับจะมีจิตถูกต้องคือมีสมาธิถูกต้อง มีสมาธิสิกขา มีจิตถูกต้องสำหรับจะมีปัญญาถูก

ต้อง สำหรับจะศึกษาสอดส่องดูลงไปตาม
นัยที่กล่าวมาแล้ว มีปัญญาเพียงพอแล้วก็
มองเห็นสิ่งเหล่านี้อย่างที่ว้ามา ปัญญาที่
ได้อบรมมาดีเพียงพอแล้วก็เห็นเรื่องตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็นเรื่องรูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณฺ์ เห็นเรื่องมา
ถึงกันเข้าแล้วเกิดวิญญาณ เมื่อวิญญาณ
ทำหน้าที่อยู่ก็เรียกว่าผัสสะ ครั้นมีผัสสะ
แล้วก็มีเวทนานี้ก็เห็นด้วยปัญญา เห็น
ด้วยปัญญา เห็นด้วยปัญญาทุกชั้นตอน
เกิดเวทนาแล้วจะเกิดสัญญาหรือสังขาร
หรือว่าจะเกิดสัญญาแล้วเกิดตัณหา เกิด
อุปาทาน เกิดความรู้สึกรู้เป็นทุกข์ เป็นภพ
เป็นชาติก็แล้วแต่จะมองคือมันมีให้มอง

หมุดดั่งที่กล่าวนี้ ถ้ามองเป็นชั้น ๕ เพียง ๕ อย่างก็เห็นเป็นชั้น ๕ ถ้ามองให้มาก เป็นสายไปเป็นปฏิจจสมุปบาทเป็น ๑๑ อย่าง ๑๒ อย่างมันก็เป็นปฏิจจสมุปบาท มีรายละเอียดตามเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะหามา ศึกษาดูได้ ในวันนี้เพียงแต่บอกให้รู้ว่ามัน เป็นอย่างไร มีหลักเกณฑ์อย่างไร ถ้าเรา ศึกษารู้ความจริงอันนี้หรือธรรมชาติอัน นี้แล้วควบคุมไว้ได้ แล้วก็ควบคุมไว้ได้จน ไม่เกิดกิเลส จนกิเลสหมดก็ได้รับปริญญา ปริญญาของพระพุทธเจ้า ปริญญามี ๓ อย่าง ปริญญาคือความสิ้นแห่งราคะ ปริญญาคือความสิ้นแห่งโทสะ ปริญญา คือความสิ้นแห่งโมหะเรื่องมันก็จบ ตั้งต้น

ด้วยความโง่ ความไม่รู้อะไร ได้รับอารมณ์
แล้วก็ปรุ้งแต่งเป็นกิเลส เกิดกิเลสทนทุกข์
ทรมาณอยู่เป็นเวลานานเป็นระยะยาว
จนกว่าจะโชคดีรู้สึกคิดนึกได้ ได้ยินได้ฟัง
คำสั่งสอนของพระอรียเจ้าเอามาศึกษาเอา
มาปฏิบัติ รู้เรื่องนี้โดยแท้จริงแล้วควบคุม
ไว้ได้มันก็เปลี่ยน มันก็มีการเปลี่ยน เปลี่ยน
จากไอ้การที่จะไหลไปหาความทุกข์มัน
ก็หยุดที่จะไม่ไหลไปหาความทุกข์ นี่มัน
เป็นวิวัฒนาการทางจิตใจอันประณีต อัน
ละเอียด อันสุขุมอย่างยิ่ง.

เท่าที่พูดนี้เป็นเรื่องหัวใจของ
ธรรมะล้วน ๆ เรื่องปลีกย่อยทั้งหลายไม่ได้
เอามาพูด พูดแต่เรื่องที่มันเป็นหลักเกณฑ์

ที่เป็นขึ้นเป็นอันอย่างยิ่งว่ามันเป็นอย่างนี้
 ว่ามันเป็นอย่างนี้ ถ้าจะศึกษาพุทธศาสนา
 พระธรรมในพุทธศาสนาแล้วก็ ต้องศึกษา
 เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สิ่งแรกที่จะต้อง
 ศึกษา แล้วก็ต้องศึกษาคู่ของมันคือ
 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์,
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างนี้ อยู่ข้าง
 ในคือข้างในตัวเรา รูป เสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อยู่ข้างนอกตัวเรา
 ที่นี้มันเป็นคู่ ๆ กัน มันจับคู่กันที่ไรแล้วมัน
 ก็มีเรื่อง เช่นตาจับคู่กับรูปเกิดวิญญาณ
 เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา เกิด
 อุปาทานและเป็นทุกข์, เสียงจับคู่กันกับ
 หูเกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิด

ตัณหา เกิดอุปาทานและเป็นทุกข์, กลิ่น
 จับคู่กับจมูกเกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิด
 เวทนา ตัณหา อุปาทานและเป็นทุกข์,
 รสจับคู่กับลิ้นเกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ
 เกิดเวทนา เกิดตัณหา เกิดอุปาทานและ
 เป็นทุกข์, กาย ผิวกายที่เต็มไปด้วยระบบ
 ประสาทนี้จับคู่กับสิ่งที่มากระทบกายเกิด
 วิญญาณ เกิดผัสสะเกิดเวทนา เกิดตัณหา
 เกิดอุปาทานและเป็นทุกข์.

ที่นี้ใจนี้มันมาที่หลัง มันหลังจาก
 ที่มันได้รู้สึกอะไรทางตา ทางหู ทางจมูก
 ทางลิ้น ทางกายมากพอแล้ว เป็นอารมณ์
 ในอดีต นี่เอามาเป็นอารมณ์ของใจ เช่น
 เวทนาต่าง ๆ ที่เคยสัมผัสรู้สึกมาแล้วแต่

ต้น เตี้ยวันนี้มาเป็นอารมณ์ของมโน มีมโน-
 วิญญาณ มีผัสสะทางมโน มีเวทนา มี
 ตัณหา มีอุปาทานแล้วก็เป็ทุกข์ นี่เรื่อง
 มันมีอยู่อย่างนี้แล้วก็มิเพียงเท่านั้นด้วย
 เรื่องจริง เรื่องแท้ เรื่องสำคัญที่สุดของ
 ธรรมะมีเพียงเท่านั้น ใ้เรื่องปลีกเรื่องฝอย
 เรื่องย่อย เรื่องอะไรพูดกันให้มากเรื่องเป็น
 ภูเขาเลากาไม่มีประโยชน์อะไร จะพูดเรื่อง
 นรก เรื่องสวรรค์ เรื่องตายเกิด ตายไม่เกิด
 เกิดเป็นอะไร เกิดเป็นอย่างไร เรื่องกรรม
 เรื่องอะไรมากมายมันไม่ต้อง.

ถ้าว่าจะดับทุกข์แล้วก็มิสติสัมป-
 ชัญญะ ปัญญาให้เพียงพอในเมื่อมีการ
 กระทบทางอายตนะนี้ อายตนะภายใน

เช่นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบ
อายตนะภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะ ธรรมารมณฺ์ เกิดวิญญาณ เกิด
ผัสสะ ตอนนี้มีสติ มีปัญญาโดยสตินำมา
อย่างถูกต้อง ได้รับเวทนาแล้วก็ไม่ปรุง
เป็นตัณหาใด ๆ ก็ไม่เกิดอุปาทานและไม่
เกิดทุกข์ เรื่องมีเท่านี้ ทีนี้เรามันสอนกันไอ้
เรื่องปลีกย่อยเรื่องฝอยมากเกินไป จนไม่
ได้มารู้เรื่องหัวใจหรือเรื่องแท้จริงนี้ ศึกษา
พุทธศาสนามาจนแก่จะเข้าโลงอยู่แล้วก็
ยังไม่รู้เรื่องอันแท้จริงของธรรมะที่แท้จริง
ของพุทธศาสนาที่แท้จริง ตัวอย่างเช่นว่า
อยากจะทำบุญให้ท่านไปเกิดเป็นเทวดาใน
สวรรค์ในวิมานแล้วก็หาไม่รู้ไม่ว่าไปเกิดเป็น

เทวดาในสวรรค์ในวิมานนั้นนะมันยังมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่จะสัมผัสอารมณ์ จะ รู้สึกต่ออารมณ์แล้วก็เป็นทุกข์ เกิดกิเลส ตัณหาเช่นเดียวกันนี้ นี่มันเสียเวลาอย่าง นี้ ไม่เจาะจงลงไปทีว่าจะดับทุกข์อย่างไร มันอ้อมค้อมไปว่าจะมีความสุขสนุกสนาน เบิกบานบันเทิงอย่างไรในสวรรค์ชั้นนั้นใน สวรรค์ชั้นนี้ ในพรหมโลกชั้นนั้นในพรหม-โลกชั้นนี้ ซึ่งเขาก็ว่าดี ๆ เป็นเรื่องเสียเวลา ทั้งนั้น เป็นเรื่องเน้นซ้ำแก่การจะดับทุกข์.

ดังนั้นวันนี้จึงพูดแต่เพียงว่าศึกษา และก็รับปริญญา อย่าให้เรื่องมันมากไป กว่า ๒ เรื่องนี้ ศึกษาซึ่งตนเอง ดูตนเอง เห็นตนเอง โดยตนเอง เพื่อตนเอง รู้เรื่อง

เกี่ยวกับตนเองที่เป็นภายในทุกอย่างทุก
ประการแล้วก็รู้จักควบคุมไม่ให้เกิดกิเลส
ไม่เกิดกิเลสก็ไม่เกิดทุกข์ ไม่เกิดกิเลสจน
กิเลสหมดสิ้นไปทั้งกิเลสและทั้งความ
เคยชินของกิเลส ก็เลยได้รับปริญญาเป็น
ผู้สิ้นราคะ เป็นผู้สิ้นโทสะ เป็นผู้สิ้นโมหะ
นี้ปริญญา เรื่องมันมีเท่านี้.

เอาละเป็นอันว่าวันนี้ได้พูดเรื่อง
สรุปให้มันสั้นที่สุดของเรื่องทั้งหมด ทั้ง
๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พูดกันก็ปี ๆ มัน
ก็ไม่รู้จักจบ แต่ถ้าจะพูดให้รู้จักจบมันก็พูด
อย่างนี้แหละ พูดกันชั่วโมงเดียวก็จบเห็น
ไหม เอาละเป็นอันว่าขอให้กำหนดจดจำ
ไว้เรื่องที่เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นความ

ลับของธรรมชาติ และก็มีอยู่เพียงเท่านั้น ฐะ
 เรื่องการปรุงแต่งในภายในที่ตั้งต้นทาง
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจจนเกิดกิเลสและ
 ความทุกข์ ที่นี้ก็รู้จักทำให้มีสติปัญญา เมื่อ
 กระทบกันกับสิ่งเหล่านี้ทางตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจก็ควบคุมไว้ได้ไม่ให้เกิดกิเลสแล้วก็
 ไม่เป็นทุกข์เรื่องมันจบ.

ขอให้ทุกคนกำหนดจดจำไว้เรื่องที่เป็นหัวใจของเรื่อง หัวใจของเรื่องคือหัวใจล้วน ๆ ไม่มีเรื่องฝอยเรื่องกระพี มันมีเพียงเท่านั้นแล้วก็พยายามปฏิบัติให้ได้ตามหลักเกณฑ์อันนั้น ควบคุมกิเลสไม่ให้เกิดก็ไม่มีอนุสัยที่สำหรับจะเกิดกิเลสต่อไปข้างหน้า หรือว่าถ้ามันมีกิเลสมีอนุสัยมาแล้วตั้งแต่

เล็กเพราะเราไม่รู้เรื่องอะไร ตั้งแต่เล็กมันมี แล้วต่อไปนี้ก็ควบคุมอย่าให้เกิดกิเลสโลภะ กิ๊ดี โทสะกิ๊ดี โมหะกิ๊ดี อย่าให้เกิดกิเลส อย่างใดอย่างหนึ่งแต่ละอย่างนี้แล้วมันจะลดอนุสัยที่สะสมมาไว้แต่แรกเกิด นี่เรียกว่าอนุสัยมีแล้วมีเต็มมากพออยู่แล้วใน สันดานเป็นอาสวะไหลออกมาอยู่เรื่อย ๆ นี่.

ที่นี้มาตั้งต้นว่าจะระวังไม่ให้กิเลส เกิดเมื่อมันควรจะเกิด ระวังได้ที่หนึ่งมันก็ ลดอนุสัยเสียหน่วยหนึ่ง ระวังไม่โลภที่หนึ่ง มันก็ลดราคานุสัยเสียหน่วยหนึ่ง ระวังไม่ให้โกรธที่หนึ่งก็ลดปฏิกขานุสัยเสียหน่วย หนึ่ง ระวังไม่ให้โง่หลงไปที่หนึ่งมันก็ลด อวิชขานุสัยเสียหน่วยหนึ่ง มันก็ลด ๆ ๆ ๆ

จนกระทั่งว่าหมด รัับปริญญา แม้ว่าจะยังไม่ถึงกับรับปริญญา มันก็ยังเป็นผลดีคือมีความทุกข์น้อยกว่าธรรมดา มันไม่ทุกข์มาก เต็มที่เหมือนกับที่ว่าไม่มีการประพฤติ ไม่มีการศึกษา ไม่รู้จักการควบคุมเอาเสียเลย.

เอาละเป็นอันว่าคงจะเข้าใจเรื่องการศึกษาและผลสุดท้ายคือ การรับปริญญาของพระพุทธเจ้าตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา จำเอาไปสำหรับเป็นเครื่องกำหนดกฎหมาย ใช้เป็นหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติอยู่ตามสมควรแก่อัตตภาพของตน ๆ จะมีผลคือลดความทุกข์ ลดกิเลส และก็ลดความทุกข์ ถ้าตั้งใจทำให้มันจริง ๆ ถึงที่สุดมันก็ถึงกับว่าสิ้นกิเลสหรือสิ้นความทุกข์

โดยประการทั้งปวงได้นั้นนะเป็นยอดสุด ถ้ายังไม่ถึงยอดสุดก็ยังมีกิเลสและความทุกข์น้อยมาก น้อยจนไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไร.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว หวังว่าจะจดจำเอาไปเป็นเงื่อนไข เป็นเงื่อนไขสำหรับจะศึกษาให้ขยายออกไปจนครบถ้วนสิ้นเชิง.

รายชื่อผู้สนับสนุนพิมพ์ธรรมะเล่มน้อย เล่มนี้

๕,๐๐๐ เล่ม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

๑,๐๐๐ เล่ม

นิริมา เทพวังก์กูร

๖๐๐ เล่ม

เสาวณี จงจิระศิริ

๔๐๐ เล่ม

สุนันท์ พรหมยารัตน์

๑๐๑ - ๒๐๐ เล่ม

ขวัญจิต มงคลประดิษฐ์

นงลักษณ์ เกษมไพบูลย์สุข

พรฤดี เนติโสภาคกุล

วันชัย มงคลประดิษฐ์

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

๑ - ๑๐๐ เล่ม

ครอบครัวพงศ์เศรษฐไพศาลและครอบครัววิศาลโลภะ

ครอบครัววัชรปรีชาวงศ์และครอบครัวชนะเสวี

กชกร พิสุทธิกุล

กุนนที จัยวัฒน์

จรรยา เตชะเลิศ

ชวลิตวิทย์ สาคร

ณัฐวดี เซลเมต

ณัฐสุดา สุภรณ์ไพบูลย์

ณัฐสุดา พิสุทธิกุล

ธนวัฒน์ พิสุทธิกุล

นภัสวรรณ ยอดยิ่ง
พยุศรี มังตรีสรรค์
มนตรี ร่มรุกข์
วรินทร์ สินพิเชษฐกร
วิลเลียม เซลเมล
สมสุข คุณยุยีน
สุกัญญา นิยมตรุษ
อดุลย์ - จารุณี โปธิสาร
น.อ.(พิเศษ) อมรเดช มังตรีสรรค์ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

นฤมล มีลาภ
ภณิตา หว่านณรงค์
วรรณวิภา กระจ่างลิขิต
วิศรา เจียมจินตนากรมย์
ศศิการต์ หิรัญธัญญรักษ์
สวรรณ เจริญธรรม
อชิรญาณ์ ธนพงศ์กรสกุล
อนันตญา เกียรติสถิตกุล

เรื่องจากปก

ภาพ แจกดวงตาเห็นธรรม

ในภาพพบว่าคนส่วนใหญ่กำลังวิ่งหนีไป ไม่มารับดวงตาเห็นธรรม มีแค่คนส่วนน้อยเท่านั้น ที่รับดวงตาเห็นธรรมนั้นไป.

เป็นปริศนาธรรม ที่ชี้ให้เห็นว่าถ้าอยากพ้นทุกข์ ต้องรับดวงตาเห็นธรรมนั้นมา ดวงตาเห็นธรรมนี้ละ ทำให้พ้นทุกข์.

ดวงตาเห็นธรรม เห็นอะไร.

เห็นไตรลักษณ์ เห็นยาว ๆ ดุยาว ๆ ดูไปเรื่อย ๆ ก็ จะรู้แจ้งเห็นจริงว่า มันก็เปลี่ยนไปของมันเรื่อย ๆ เมื่อมันเป็น อย่างนี้ แล้วเราจะไปบ้ำกับมันทำไมเล่า คนเราบ้ำกัน ก็เพราะ ไปเป็นบ้ำกับของที่มันเปลี่ยนไปของมันเรื่อย ๆ นี้เอง.

ปล่อยให้มันเป็นไปตามครรลองของมัน วางใจ ปล่อยวางได้ มันก็หายบ้ำกัน เท่านั้นเอง.

ที่มาของเรื่อง : พุทธทาสภิกขุ บรรยายภาพปริศนาธรรม

ที่โรงแรมหรรสพทางวิญญูณ สวนโมกข์ ไซยา.

กิจกรรมของสวนโมกข์กรุงเทพ

การบริหารงานทางธรรมให้เกิดการมีส่วนร่วม
ในธรรม ในหลากหลายลักษณะ อาทิ ทำเอง ร่วมมือ
กันทำ และธรรมภาคีทำให้ ทำขึ้นภายในและภายนอก
ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำ และทำเป็นครั้งคราว โดย
กิจกรรมบางส่วนที่เกิดขึ้นภายในประกอบด้วย ดังนี้

**การเจริญสติภาวนา สวดมนต์ทำวัตรและเจริญ
จิตตภาวนา** เวลา ๑๗.๓๐ - ๑๘.๓๐ น. (ทุกวัน), **สมาธิ
ภาวนาทุกวันอาทิตย์** เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๗.๐๐ น., **อานา-
ปานสติภาวนากับพุทธทาสภิกขุ** โดยกลุ่มอยู่เย็นเป็น
ประโยชน์ เวลา ๑๔.๓๐ - ๑๖.๐๐ น. (ทุกวันจันทร์ - ศุกร์
สัปดาห์ที่ ๓ และที่ ๔ ของเดือน), **เจริญสติแบบเคลื่อนไหว**
เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๗.๐๐ น. (ทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ สัปดาห์
ที่ ๒ ของเดือนตลอดปี ๒๕๕๔), **วันแห่งสติกับชาวคณะ
หมู่บ้านพลัม ประเทศไทย** เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.
(ทุกวันเสาร์ สัปดาห์ที่ ๓ ของเดือนตลอดปี ๒๕๕๔)

การบริหารเพื่อจิตตภาวนา โยคะในสวนธรรมกับสถาบัน
โยคะวิชาการ, โยคะบ้านสวนกับกลุ่มบ้านสวนสุขภาพ,
อานาปานสติกับไทเก๊ก โดยคณะครูสุพล โล่ห์ชิตกุล.

**อบรมเพื่อพัฒนาชีวิต, สวนโมกข์เสวนา, เพลินธรรมนำชม,
งานบุญ, ธรรมนิทรรศการ, ธรรมนันทนาการ เป็นต้น**

ธรรมะใกล้มือ

โครงการ “ธรรมะ 4U” กับ AIS

- รับฟังธรรมะกด *272 โทรออก
- สมัครรับบริการข้อความธรรมะ *298*272#โทรออก

โครงการชุมชนธรรมะออนไลน์

- ธรรมะ “Twitter”
<http://twitter.com/buddhadasa>
- ธรรมะดีดี (D³)
รับ “ข้อธรรม” และ “เสียงธรรมะ”
- ธรรมะ Facebook
Facebook buddhadasa Archives
www.dhamma4u.com
www.bia.or.th

FOLLOW ME ON TWITTER

ธรรมะในสวน ตักบาตรเดือนเกิด

ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ที่สวนโมกข์กรุงเทพ

- บูชาพระรัตนตรัย รับศีล และ ฟังธรรม ตักบาตรแบบ พุทธกาล แล้วร่วมกรวดน้ำแผ่เมตตา ร่วมกินข้าวกันบาตร
- เจริญสติภาวนา และกิจกรรมมรสพเพื่อปัญญา

ปริญญาของพระพุทธเจ้า

“
พวกเราที่เรียนหนังสือ
เรียนวิชารับปริญญาแผ่นกระดาษ
มันก็เป็นปริญญาของชาวบ้าน
แต่ปริญญาของพระพุทธเจ้านั้น
กระทำจนรู้สึกด้วยตนเอง
ว่า ราคะไม่มี โทสะไม่มี โมหะไม่มี
ถ้าถึงขนาดนี้ก็เรียกว่าเป็นพระอรหันต์
”